

Jale Sancak'ın *Uyanan Güzel* Romanında Kadın ve Kendilik

The Woman and the Self in Jale Sancak's Novel *Uyanan Güzel*

MİHRİCAN AYLANÇ*

* Asst.Prof., Cyprus International University, The Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Haspolat Campus, Lefkoşa, KKTC, E-mail: maylanc@ciu.edu.tr
 <https://orcid.org/0000-0002-0524-8131>

Öz: *Bu çalışmada Jale Sancak'ın Uyanan Güzel romanının kadın karakteri Vahide'nin kendilik oluşturma süreci kendilik kuramı çerçevesinde içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Jale Sancak, Uyanan Güzel romanında ataerkil toplum kısıncasında kalan, şiddetin çeşitli boyutlarına maruz kalarak eve kapatılan, ötekileştirilip susturulan kadınların varoluş sancılarını sorgular. Jale Sancak, Uyanan Güzel romanında kadınların çocuklukta ataerkil düşünce kalıplarıyla çevrelenip toplumun otokontrolüne teslim edilen iç varlığına işaret eder. Kadının bireyleşmesinin mümkün olduğunu vurgulamak yönünde ataerkil sisteme karşı toplumsal bir farkındalık yaratma çabası içine girer. Romanda Vahide karakteri ile susturulan, hayalleri elinden alınan kadınlar için kendilik oluşturma sürecinin zor olduğu ancak imkânsız da olmadığı olay örgüsü ve karakter sentezleriyle ortaya konmaktadır. Kadının erkeği dışlamadan, vicdan ve merhametini yitirmeden benliğini koruyarak mutluluğa uyanabileceği sezdirilmektedir. Kendi yaşamının iplerini eline alıp "kendi olarak" topluma gözlerini açan kadınların kamusal alanda da eyleme geçebildiği, böylelikle bütüncül bir kimliğe erişebildiği vurgulanmaktadır.*

Anahtar kelimeler: *Uyanan Güzel romanı, Kadın, Kendilik, Toplumsal cinsiyet, Ataerki*

Abstract: *In this study, the content analysis was carried out within the framework of self-theory with the focus on the self-construction process of Vahide, the female character of Jale Sancak's novel "Uyanan Güzel". Jale Sancak questions the existential pains of women who are trapped in the patriarchal society, locked in their homes due to various dimensions of violence, marginalized and silenced in her novel Uyanan Güzel, which we reviewed. In her stories and novels, Jale Sancak focuses on the hidden inner worlds of women with a special sensitivity, and in her novel Uyanan Güzel points out the inner existence of women, who were surrounded by patriarchal thought patterns in childhood and handed over to the auto-control of society. It tries to create a social awareness against the patriarchal system in order to emphasize that the individuation of women is possible. The process of discovering her own individual wishes and desires of Vahide, who represents the new generation women, whose individuation is earlier and easier, is analysed. It is revealed by the synthesis of the plot and the character, which is difficult, but not impossible, to create a self for women who are silenced and whose dreams are taken away. It is implied that a woman can awaken to happiness by preserving her-self without excluding men and without losing her conscience and compassion. It is emphasized that women who take the strings of their own life and open their eyes to the society as themselves can take action in the public sphere, thus achieving a holistic identity.*

Keywords: *The novel of Uyanan Güzel, Women, Self, Gender, Patriarchy*

Gönderim 15 Ekim 2021
Düzeltilmiş Gönderim 12 Aralık 2021
Kabul 15 Aralık 2021

Received 15 October 2021
Received in revised form 12 December 2021
Accepted 15 December 2021

Giriş

Edebiyat, insanın çevresiyle ilişkilerini sorgulama ve kendi çıkmazlarını ele alma işlevine sahiptir. Bu dolayında toplumsal cinsiyetle ilgili temel konular ve kavramlardan pek çoğu edebiyatımızın ilgi odağı olmuştur. Jale Sancak'ın *Uyanan Güzel* adlı eseri de toplumsal cinsiyet algısı ve rollerinin, erkek ve kadınlarla ilgili kalıp yargıların kadının kendilik oluşturma süreçlerine etkilerini konu edinen romanlarımızdan biridir.

Kendilik, bireyleri diğerlerinden ayıran kişisel özelliklerin özgün bir bileşimi olarak görülmektedir.¹ Baumeister kendiliği, kişinin kendisinin benliğine/kimliğine dair bütünsel ve sürekli farkındalığı olarak tanımlamaktadır.² Kendilik (benlik) kavramı; kişinin kimliğini şekillendiren kendi değer yargıları, ilgi, becerileri ve hedefleriyle kendi duygu, düşünce ve tutumlarına yönelik oluşturduğu algıların bütünüdür. Kişi duyuşsal ve zihinsel gelişim süreçlerinde kendi kendilik tanımlanmasına yönelmektedir.³ Kişinin kendisini tanıma ve değerlendirme şekli de doğrudan kendilikle ilgilidir.

Kendilik kavramı bireyin kendisine ilişkin oluşan bilinçli algılardan doğmakta ve genellikle de dışarıdan/çevreden elde edilen bilgilerle şekillenmektedir. Kendilik oluşurken diğerlerinin bireye yansıttıkları özellikler, bireyin kendisi hakkında gözlemlerinden elde ettiği bilgiler devrededir. Bireylerin toplum içerisindeki yerleri ve kendi duruşları hakkında bilgiye sahip olmaları, sosyal ilişkiler aracılığıyla gün yüzüne çıkar. Gerçek ve ülküsel kendilik birbirinden farklı olduğunda bu iki benlik arasında çatışma görülebilmektedir.⁴

Kendilikle ilişkili ilk tanımlar Psikolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkışıyla William James tarafından ortaya konmuştur.⁵ William James, kendiliği özne (I-self) ve nesne (me-self) konumundaki tanımlamalarla sınıflandırır. Kişi özne olarak oluşturduğu kendilikle duygusal boyutlu olarak kendini çevreleyen nesnelere, olay, durum ve kişilerle deneyimler yaşar. Buna göre kişinin yaşadığı deneyimlere bağlı olarak bilinç veya öz-bilinç oluşumu söz konusu olmaktadır. Nesne olarak kendilik ise kişinin kendiliğiyle ilişkili özelliklere işaret etmektedir. Kişinin ismi ve otobiyografik anıları nesne olarak kendiliğin özel içeriğini şekillendirmektedir.⁶ Kişisel kimlik (personal identity) kavramı ile James, kişinin bütünlük ve süreklilik duygusunu vurgular.⁷

Ruhsal, maddi, sosyal ve bedensel (fiziksel) benlikten/kendilikten söz eden James, ruhsal kendiliğin; kişinin düşünce ve hislerinden hareketle kendine dair oluşturduğu tanımlama olduğunu belirtir. Sosyal ve bedensel kendilik arasında duran

¹ Roy F. Baumeister, "How the Self Became a Problem: A Psychological Review of Historical Research", *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (1987).

² Baumeister, "How the Self Became a Problem", s.164.

³ Moris Rosenberg, "Self-Concept Research: A Historical Overview", *Social Forces*, 68/1 (1989)'tan akt. Yıldız Dilek Ertürk ve Tuğçe Ertem Eray, "Fenomenolojik Bir Kavram Olarak Kendilik ve Sosyal Ağlarda Kendilik Sunumu ile Narsistik Eğilimler İlişkisi: İletişim Fakültesi (İ.Ü.İ.F.) Öğrencileri Üzerine Bir Ön Çalışma", *Intermedia International e-Journal*, 3/1 (2016), s.14.

⁴ Ertürk ve Ertem Eray, "Fenomenolojik Bir Kavram Olarak Kendilik ve Sosyal Ağlarda Kendilik Sunumu ile Narsistik Eğilimler İlişkisi", s.16.

⁵ Zahide Tepeli Temiz ve Lütfü Hanoğlu, "Kendiliğin Nöral Alt Yapısı: Northoff ve Damasio Modelleri", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22/1 (2019), s.108.

⁶ Georg Northoff, "Is the Self a Higher-Order or Fundamental Function of the Brain? The 'Basis Model of Self-Specificity' and Its Encoding by the Brain's Spontaneous Activity", *Cognitive Neuroscience*, 1/4 (2015).

⁷ Susan Blackmore, *Consciousness: An Introduction*, London: Hodder & Stoughton, 2003, s.7-35.

maddi kendilik ise kişinin sahip olduğu ve “benim” olarak nitelendirdiği eşya, aile vd. unsurları ifade eder.⁸ Sosyal benlik, diğerlerinin gözünden algılanma biçimi, dolayısıyla sosyal kimliklerin şekillendirdiği bir kendilik olduğundan nicelik ve niteliksel olarak kişisel sosyal ilişkiler ölçüsünde belirlenmektedir.⁹

Franzoi’ye göre de kendilik, sosyal bir olgudur. Çünkü kendilik, sosyalleşme ve olgunlaşma yoluyla edinildiğinden iletişimsel bir açılıma sahiptir.¹⁰ Çok eskilerden beri filozoflar ve sosyal bilimcilerin ilgilendiği kendilik algısı, çağdaş psikologların çalışmalarında iki farklı baskın görüş ekseninde ele alınmıştır. İlk görüşe göre kendilik algısı sosyal olarak paylaşılan gerçeğe dayanır, diğerlerini algılamayla aynı süreçlerden kaynaklanır. Bunun sonucu olarak davranış ve deneyimin yansımaları olarak değerlendirilir. Diğer görüşe göre bireyde kendilik algısı temelde çarpıtılmış bir biçimde oluşur. Bireyin kendine hizmet eder ve sürekli olarak diğerlerinin algıladıklarından daha olumludur.¹¹ Kendilik kavramının sosyal kökenine vurgu yapan ilk araştırmacılarından biri olan Mead’e göre; birey kendisini, ait olduğu sosyal grubun genel görüşlerinin etkisi altında algılar.¹² Kendilik konusunda Bem’in “kendilik algısı kuramı” farklı tartışmalara yol açmıştır. Bem’in kendilik algısı kuramının öne çıkardığı unsur; insanların kendilerine ait bilgiye gözlem yoluyla ulaştığıdır. Buna göre kişi diğerlerine ait bilgiyi nasıl gözlem yoluyla ediniyorlarsa; kendine yönelik bilgiye de kendi duygu, düşünce, inanç, tutum ve davranışlarını gözlemleyerek ulaşır.

Kendi iç gözlemlerinde devreye giren içsel sorgulamalar yeterince kesin ve güvenilir olamadığından dış uyaranlara, dış gözlemcilere ek olarak kendine dışarıdan da bakmaya yönelir.¹³ Bu yolla birey, kendi tutumlarına dair bilgi edinmeye yönelir.¹⁴ Kwan, Kenny, John, Bond ve Robins’in benliğin güçlenmesi konusundaki teorilerinin temelinde, kendilik algısının kişilerarası bir olgu olduğu düşüncesi yatmaktadır. İnsanların kendini algılama süreçleri diğerleri tarafından nasıl algılandıkları sorusuyla etkileşimli olarak yaşanır. Kohut’un kendilik psikolojisi bakış açısında ise insanın kendine verdiği değeri ve bütünlüğünü koruyabilmesinde başkalarıyla olan ilişkisinin önemi vurgulanır. Bu bakış açısında kişinin kendini iyi hissedebilmesi, başkalarının olumlu tepkileriyle beslenebilmeye bağlanır.¹⁵ Kohut’un kuramına göre kendilik, “kişiliğin çekirdek birimi olup doğuştan getirilen faktörler ile çevresel deneyimlerin sonucu şekillenen bir yapıdır. Bu yapı, alt parçalardan oluşur ve zamanla uygun bir çevre içerisinde bulunduğu bütünlüklü bir hal alır. Dolayısıyla kendilik, bireyin geçmişini temsil eder; içinde hırslar, ülküler, hedefler, yetenek ve becerileri taşıyarak bireye hayatta itici güç ve

⁸ Betül Balıkcıoğlu, “Benlik-İmajı Uyumunun Retoriği: Bana Ne Tükettiğini Söyle Sana Kim Olduğunu Söyleyeyim”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/3, (2016), s.540.

⁹Hanzade Aslan Yılmaz, “Bir Derleme: Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 48 (2016), s.80-81.

¹⁰Stephen Franzoi, “Benlik Farkındalığı ve Kendini Düzenleme: Kişilik ve Sosyal Psikoloji Kuram ve Araştırmaları Üzerine Bir Tarama”, çev., Nebi Sümer, *Türk Psikoloji Yazıları*, 3/1 (1999).

¹¹ Oliver P. John ve Richard W. Robins, “Accuracy and Bias in Self-perception: Individual Differences in Self-Enhancement and the Role of Narcissism”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 66/1 (1994); Esra Karlı, “Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Psikosomatik Bozukluklar”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008, s.16.

¹² John ve Robins, “Accuracy and Bias in Self-Perception”.

¹³ Daryl J. Bem and H. Keith McConnell, “Testing the Self-Perception Explanation of Dissonance Phenomena”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 14/1 (1972); Yener Özen, “Kendilik Psikolojisine Bir Yapıbozumsal Girişim”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/1 (2011).

¹⁴Nuray Sakallı, *Sosyal Etkiler/Kim Kimi Nasıl Etkiler?* Ankara, İmge Kitabevi, 2001.

¹⁵ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Ankara: Remzi Kitabevi, 2000.

istenç sağlar. Bireyin bugününü ve geleceğini şekillendirir".¹⁶ Kohut'a göre, insanın psikolojik gelişiminde çatışma ve hayal kırıklıkları mutlak surette devrededir.

Bireyleşme dolayısıyla kişinin kendilik oluşumu, edebiyatta özellikle realizmden modernizme geçiş aşamasında önemli sorgulama alanlarından biri olmuştur. İncelenen *Uyuyan Güzel* romanı kadının kendilik bilincine odaklanan eserler arasındadır. Roman, Vahide karakterinin birey ve kadın olarak geç kalmış kendilik yolcuğunu anlatmaktadır. Romanda olay örgüsünün biçimlendiriciliğinde sahnelenen ve karakter analizleriyle betimlenen Vahide, ataerki nedeniyle kadınlığını kendi özgür irade ve edimleriyle yaşayamadığı için bireysel olarak kendilik mücadelesi vermektedir. Edebî karakter Vahide örneğinde kadının kendilik oluşturmada aile ve toplum etkisinin değerlendirilmesi, feminist yönelişlerden ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının verilerinden hareket etmeyi gerektirmektedir.

Cinsiyetlendirilmiş Kimlik, Ataerki ve Kadın

1792 yılında Mary Wollstonecraft'ın, *A Vindication of the Rights of Woman* adlı eserinde vurguladığı; 'kadının hayattaki amacının erkeğe hizmet etmek olduğunu öğreten toplumsallaşma sürecindeki bozukluk' söylemi, feministlerin Fransız devrimi sonrasında sömürü ve şiddet karşıtı eylemleri ve hak arayışları, ataerki yapının kırılabilmesi için Virginia Woolf'un öncelendiği "kadının kendini ifade etmesi gerektiği" erkek egemen dünyada kadınların sergilediği öncü varoluş adımlarıdır.

Kadın, doğacı anaerki dönemden aklın öne çıktığı ataerki yapının oluşumu sürecinde kutsallaştırılmış ve (şehvi) düşürülmüş olmak üzere iki zıt düşünce kalıbında "ötekileştirilmiş" bedenlere ve kimliklere sığdırılmaya çalışılmıştır. Modern dünyada ise kadın, kamusal yaşama çıkarken erkeklere göre biçilmiş bir yaşama dâhil olmak zorunda kalmış, insanlığını arama ve gerçekleştirme mücadelesine itilmiştir.¹⁷

Erkek aklın güdümüyle oluşmuş insanlık da erildir. Erkek kadını kendi özerkliğinde değil, erkeğe göre tanımlar. Erkek kadına referansla tanımlanmazken, kadın erkeğe referansla tanımlanarak farklılaştırılır. Simone de Beauvoir'un bu yaklaşımında özne olabilen, mutlak varlık erkektir. Kadın, "Öteki Cins"tir.¹⁸

Simone de Beauvoir, kendilik rolünün de sahibi olan erkeklerin, kadını daima "öteki" olarak tanımladığını savunur.¹⁹ Ona göre kadına atfedilen dişillik bir damgadır ve ötekileştirilmiş bakışın ürünüdür. Ötekileştirme ise toplumsal bir olgudur. Sosyal bir varlık olan insanın bu indirgemesi algıya dayandığından biyolojik değil toplumsaldır. Kadının kurbanlığı değişmez bir kader değildir. Toplumun değişebilir soyut değerler sisteminde üretildiğinden bu kurbanlık doğuştan değildir. Değişim için kadınların kendine dönerek "özne" olarak kendilik oluşturmaları kaçınılmazdır. Bunun için kadın, eril kodlarla örülmüş yaşam kalıplarını fark ederek her alanda entelektüel düzeyde kendine yeni yaşam formları oluşturmalıdır. Kadın, kendiliğini oluşturacak varlık alanlarını keşfederek, geleneksel anlayışın anne ve eş

¹⁶ Deniz Okay ve Deniz Canel Çınarbaş, "Kendilik Psikolojisi Yaklaşımı Üzerinden Bir Çekingen Kişilik Olgusunun İncelenmesi", *Nesne*, 9/19 (2021), s.205.

¹⁷Zeynep Direk, "Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği", *Cogito (Feminizm)*, 58 (2009), s.31.

¹⁸ Simone de Beauvoir, *Kadın İkinci Cins I, II, III*, çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1993, s.17.

¹⁹ Genevieve Lloyd, *Erkek Akıl*, çev., Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, s.113-114.

rollerinin dışına çıkarak, bütünüyle insan ve kadın kimliğiyle var olarak bireysel bir kimlik, dolayısıyla bir kendilik/benlik oluşturabilir.

Uyanan Güzel romanında Jale Sancak, Vahide karakterini yaratarak ataerkil toplumun kadını ötekileştirmesi ve kendi baskısı altında tutarak kendi normlarına göre pasifize edişini sorunsallaştırır. Vahide, babası Azim Efendi'nin kendisi için seçtiği hayata mahkûm edilmiştir. Babasından ve toplumdan gizli kurduğu aşk ilişkilerinde yaşadığı travmaları da yalnızlaşarak kendi içinde saklamıştır. 12 Eylül darbesinin yarattığı toplumsal buhranlarda sevdiği genç Sedat'ın babasının ön ayak olmasıyla öldürülmesinin yarattığı anksiyete bozukluğu, çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasını engellemiştir. Kendini tanımaktan da kaçmasına neden olmuştur.

Simone de Beauvoir, gelenekselle kuşatılan kadınların düşlerle yaşadığını dile getirir. Varoluşunun sorumluluğunu üstlenmeyip alınyazısını kabullenen, eylemden kaçarak kendi dünyasına sığınan, böylelikle toplumdan ayrılarak etkisiz kılınan kadın, etkisizleştirilmesinden sorumludur. Beauvoir, kadının pour-soi' (kendi için) düşten sıyrılarak düşünmeye yönelmesi, eyleme geçerek kendi yaratıcılığını, dolayısıyla kendi geleceğini kurup aşkın özne olmayı kendi seçmesinin zorunluluğuna göndermede bulunur.²⁰ Vahide, kendine ötekileştirilmiş olarak sığındığı dünyasında gelecek algısı, kaygısı olmayan bir kadın olarak çıkar karşımıza. Kendiliğini engelleyen kadın-erkek ilişkilerinde uğratıldığı sevgi ve güven yitimidir. Aşkın bir özne olarak kendini bulmak için başka bir adamla birlikte olmuştur ancak onun tarafından sevilmediğini, aldatıldığını anlayınca uzun bir süre daha kendiyi yüzleşmekten kaçmıştır. İşi ve kuzeni Deniz yaşama tutunduğu iki unsur olmuştur. Ancak bireysel bir kimlik oluşturamadığından kendilik de geliştirememiştir.

Kendiliği, toplumsal cinsiyet kimliği üzerinden ele almak gerekir. Çünkü "kişiler" ancak toplumsal cinsiyetin idrak edilebilirlik ölçütleri doğrultusunda cinsiyetlendirildiklerinde idrak edilebilir hale gelir ve özgün bireyler olabilirler. Tek tek özgün kadınlardan oluşan kadın topluluğundan söz eden Julia Kristeva, kadının biyolojik ve kolektif kalıplardan kurtulmasının ancak dille mümkün olabileceği görüşündedir. Kristeva'nın ifadesiyle cinse bağlı bedensel farklılıklar, baskı ve ayrımcılık dil içinde yaratılmış olduğundan kadın; teklik, öznellik ve özgünlüğüne dilsel alanda kavuşma mücadelesine girmiştir. Bunun aksini düşünen Butler'e göre de dil, içine bir kendilik döküp bu kendiliğin yansımaları çıkarılabileceğimiz bir dış ortam veya araç değildir.²¹ Her ne olursa olsun kadının dilsel alanda kendini ifade etmesi biriciklik içeren kendilik bilgisini üretimine ve de sosyal, dolayısıyla iktisadi ilişkiler ağında var olmasıyla ilintilidir. Vahide, üretime geçtiği, yaratıcılığını yansıttığı terzilik mesleğinin gözden düşmesi, fabrikalaşmanın giderek modayı ardı sıra sürüklemesi sonrasında mesleğiyle birlikte iyice gözden düşer, ekonomik gelirinin azalması nedeniyle daha da içe kapanır. Kendi kendine konuşan Vahide'nin topluma ve babaya isyanı şiddetlenir. Kendiliğinin dişillikle ilgili kısımlarından yaralanan Vahide, aşırı kilo almıştır. Kendini sevmeyi bir kenara itmiş, 48 beden olmuştur. Yaşamak için kendini ifade edecek başka alanlar bulmak, başka bir dil yaratmak zorundadır.

²⁰ Josephine Donovan, *Feminist Teori*, çev., Aksu Bora, Fevziye Sayılan ve Meltem Ağduk Gevrek, İstanbul: İletişim, 2005, s.237.

²¹ Judith Butler, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev., Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2008, s.235.

Dünya genelinde yıkılamayan ataerki düşünce baskısı altında yaşayan kadınların sayısı çoktur. Erkek egemenliğini ifade eden ataerki, kadının egemenlik altına girmesi, çocuk ve kadınlar üzerindeki erkek egemenliğinin aile yoluyla kurumsallaşarak gösterim alanına kavuşması biçiminde yapılanmıştır.²² Jale Sancak, *Uyanan Güzel* adlı romanında ataerkiyi uzun uzadıya ele alır. Kadınların çocuklukta başlayan ve yetişkin birey oldukları dönemde devam eden varoluşsal kısıcaqlarını, eril baskı ve denetim altında tutulma sancılarını sahneyerek ataerki sisteme karşı toplumsal bir farkındalık yaratma çabası içine girer. Vahide, baba ve toplum baskısından kaçamamıştır ancak yeğeni Deniz'in, kendisi için, kendi doğrularına göre eylemlerde bulunan bir birey olarak yetişmesinde etkin olmuştur.

Kadının toplumsal statüsüne yönelik tartışma zeminleri sunan toplumsal cinsiyet araştırmaları "kendilik algısı" açısından önemli işlevler üstlenmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender); toplumsal ve kültürel unsurların belirlediği kadınlık olgusundan söz eder ve kadınlığı ve cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini değerlendirir.²³ Romanda kadınlığını erken yaşta duyumsayan, ancak ataerki nedeniyle bastırmak zorunda kalan Vahide'nin aksine yeni yetişen genç kuşak kadınları temsil eden Deniz, kadınlık sorgulamalarını bilinçli bir şekilde, toplumsal cinsiyet perspektifinde eşitlikçi bir algıyla gerçekleştirir. Üstelik ataerki topluma rağmen kendi bakış açısı ve benliğinden gelen uyarılarla kadınlığını sürdürür.

Scott'un; cinsiyet rollerinin üretimindeki kültürel boyuta işaret eden²⁴ toplumsal cinsiyet kavramının odağında toplumca kabul edilmiş değer yargıları yer alır. Toplumun bu cinsiyetlere bakışındaki eşitsizlik, zamanla bireysel kimlik, toplumun kültürel idealleri ve iş bölümü süreçlerini içine alarak kurumsal örgütlenmelere de yayılarak bastırılır.²⁵ Kültürel olarak bireysel kimliği, kadınlığı babası tarafından eve kapatılarak denetim altına alınmış olan Vahide de evde geliştirdiği terzilik yönüyle yeni bir bastırılmış kendilik oluşturur. Yirmi beş yıl gibi uzun bir süre bu bastırılmış kendilik onun yaşamını devam ettirmesini sağlar. Ancak eril kapitalist denetimin boyunduruğunda tam bir doyum ve saf bir kendilik yaratamaz.

Çeşitli araştırmaların sonuçları uyarınca Türk toplumda 'kadınlık' kavramı dişillikle ilişkilendirilerek tanımlanır. Bu nedenle kadınlar için eşit, bağımsız ve özgün bireylere atfedilen nitelikler toplumsal olarak göz ardı edilir.²⁶ Dişliliği temsil ettiği düşünülen kadına, bunun gereği olarak öncelikle eş, anne veya ailenin bir üyesi gibi denetimli toplumsal roller uygun görülür. Türkiye'deki yaygın ev kadını ideolojisi; kadının çalışma, eğitim ve sosyal hayatını doğrudan olumsuz etkilemektedir. Vahide, İstanbul gibi mega bir kentte kadının eve kapatılmışlığını simgeleyerek; Türk toplumunda kadınların modern kentlerde de cinsiyetinden ötürü ötekileştirildiğini, kendilik oluşturmada toplum baskısı ile karşılaştığını örneklemektedir.

²² Abeda Sultana ve Saadet Altay, "Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 11/1 (2019), s.418.

²³ Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, haz., Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2012, s.16; W. Joan Scott, *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*, çev., Aykut Tunç Kılıç, İstanbul: Agora, 2007, s.11.

²⁴ Scott, *Toplumsal Cinsiyet*, s.11.

²⁵ Scott, *Toplumsal Cinsiyet*, s.11.

²⁶ Orhan Bingöl, "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16/3 (2014), s.114.

Uyanan Güzel Romanında Vahide'nin Kendiliğine Yürüyüşü

Jale Sancar, *Uyanan Güzel* adlı romanında ataerkil toplumda görülmez kılınan, şiddetin çeşitli türlerine maruz kalarak ötekileştirilip susturulan kadınların iç dünyalarındaki gerçeği sorgulamaktadır. Kadın yazarların bu sorunlarla mücadele yolu olarak gördükleri edebiyat, toplumsal ve bireysel alanda kadının statüsünün iyileştirilmesi, kimlik ve kendilik geliştirebilmesi açısından önemli adımlardır. Türk edebiyatında Fatma Aliye ve Emine Semiye Hanım'dan Halide Edip'e oradan da Adalet Ağaoğlu'ndan Nezihe Meriç, Duygu Asena, Leyla Erbil, Tezer Özlü, İnci Aral, Erendiz Atasü, Ayfer Tunç, Sema Kaygusuz, Zeynep Aliye, Müge İplikçi, Nazlı Karabıyık, Şebnem İşigüzel, Zeynep Kaçar, Zeynep Uzunbay, Ayşen Işık, Seray Şahiner ve daha nice kadın sanatçının eserlerine yansıyan kadın ve kadınlık meseleleri bu gerçekliğin boyutlarını ortaya koyar niteliktedir.

Jale Sancar, *Uyanan Güzel* romanından önce kaleme aldığı öykülerinde ilk romancılarımızdan Namık Kemal'in ataerkil bir bakışla *İntibah* romanında resmettiği "şeytan kadın" algısını, bilinçli bir şekilde Münevver karakteri ile bertaraf etmeye yönelir. Kadının aydın kimliğini savunan bir yazar olarak karşımıza çıkar. *Uyanan Güzel*, kadının aydınlanarak farkındalığa erişmesi ve kendi bireyselliğini keşfetmesinin romanı olur. Sancar bu romanla susturulmuş, kendi hayallerinden yoksun bırakılmış, kendine biçilmiş kaderlere hapsedilmiş ancak kendi olma savaşımından vazgeçmemiş kadınların ortak hikâyelerinden birini yazar.

Erkeklerin kadınları kendi düşünce dünyalarındaki kalıplara göre şekillendirme çabaları, psikolojik şiddet uygulamaları, kadınların ruh sağlığı ve beden bütünlüğünü yıkıma uğratmakla kalmamakta, ailedeki tüm bireyler için sorunlar yaratmaktadır. *Uyanan Güzel* romanı bu bağlamda erkek egemen toplumda psikolojik şiddetle uyutulan -bireysel kimliği toplumca çevrelenmiş- kadının kendilik mücadelesinde öteki kuşaklara sirayet eden algıları da toptan ortadan kaldırmak ister. Vahide karakterinin bakış açısından anlatılan eserde, kadın gerçeklikleri ataerkil baba-kız ilişkileri üzerinden sorgulanmaktadır.

Romanda iki farklı düzlem; doğasını, yeşilini her geçen gün kaybettiği için gri şehir olarak betimlenen karmaşalar şehri İstanbul ile kendilik geliştirememiş Vahide karakterinin birleşmesi kadın ve doğa odaklı kurgunun çözüm bekleyen açmazlarıdır. Romanda İstanbul'daki hava kirliliği, çevreyi tehdit eden kent yapılanmaları gibi olumsuz faaliyetlerden söz edilmesi Sancar'ın eko-feminist yönünü de ele vermekte, yazarın Vahide ile birlikte doğal güzelliğini yitiren mega kent için de kurtuluş yolu aradığını ortaya koymaktadır.

İstanbul'un yeşil alanlarının korunmasına yönelik farkındalıkların derin yapıda askıya alındığı romanda anlatı bölümlemeleri karakter odaklı ilerlerler ve kadının kendini keşfetme süreci öne çıkar. Eserde trajik unsur kadınların kendi olamamasıdır. *Uyanan Güzel* romanı bu trajediye iki kuşak kadın (teyze-yeğen) arasındaki ilişkiler üzerinden eğilir. Baş kişi Vahide, babasının boyunduruğunda kendi olma hakkı elinden alınmış milyonlarca kadından biridir. 40'lı yaşlarının sonlarına gelmiştir ve mesleği olan terziliği sürdürmektedir. Fakat sürekli sorgulama halindedir. Bu sorgulamalar onu uyanışa doğru götürür. Vahide'nin uyanışa geçişi mesleğini sevip sevmediği, babasıyla ilişkileri ve kendiliğine dair sorduğu sorularla başlar. Ancak uyanması birdenbire olmaz. Vahide, kendilik kuramlarındaki yaklaşımlar uyarınca romanın başından itibaren iç konuşmalarla varoluşsal serüvenini tanımlamaya girişir. Yazar sık sık geriye dönüş tekniği ile zamanda geriye giderek

Vahide'nin geçmişine iner ve tekrar zamanda ileriye sıçramalarla ana bağlanır. Karakterinin kendi gelişim evreleriyle yeniden yüzleşmesini, böylelikle bireyselleşme sürecini tamamlamasını sağlar.

Bu gelişim sürecinin başında Vahide, kurban kadın olarak karşımıza çıkar. Edebiyatımızda Tanzimat dönemi romancılarının yarattığı bu kadınlar, esaretin ortadan kaldırılması ve batıda örnekleri görülen sevecek evlenmeyi yüceltmek için araç olarak kullanılmışlardır.²⁷ İyi kalpli, sakın ve vefalı kurban kadınlar, her dönemde romanımızda yer almışlardır. Vahide de kurban edilmiş, kendi istek ve arzuları görmezden gelinmiş bir kadındır. Romanın serim bölümünde yeğeni Deniz'e bunu aşağıdaki cümlelerle anlatır:

Boşa geçen bir hayat benimki ufaklık. Ne sinemaya gittim ne tiyatroya sunca sene, biliyorsun. Sedat'a sevdalandığım günlerdi. Harıl harıl resim yapıyordum, çocukça şeyler tabii, acemi...Azim Bey...Kalem, kâğıt, boya satarak para kazanan Azim Bey...Tutup güzelce yırttı hepsini. Annem de...Ah anacığım, nakış dikiş öğreneceksin diye tutturdu. (s.72)

Ev içinden dükkânına taşıdığı terzilik mesleği Vahide'nin yaşamında kendi başına olabileceği bir alan yaratmıştır. Ancak bu alan da müşteri ilişkileriyle belirlendiğinden Vahide'ye tam bir mutluluk ortamı sağlayamamıştır. Bunu yazar metine şu şekilde anlatır:

Eskiden uzun uzun okşardı kumaşı biçkiden evvel, dokunmaya bayılırdı. Kaygan, yumuşak, hafif kabarık dokularıyla her biri ayrı güzel. Hele renkleri. Su yeşili, turkuaz narçiçeği... İlle de gece mavisini. Güzel zamanlardı işte. Her giysiye mutlaka bir isim taktığı günler. Bahara özlem, tutku, Saba Melikesi, Lolita'nın aşkı... Bitmiş halini en başından düşlerdi. Sevmese çekilmezdi ki. Katiyen. Sahiden sevdi mi? Müşteri kaprisi, kokonalar, çıtkırıldım, dardı genişti, uzundu kısaydı dırdırları... (s.15)

Meslek sahibi olmak kadına ekonomik özgürlük sunar. Kadınlar kimlik ve kendilik mücadelelerinde bu özgürlüğü elde etmeye çalışırlar. Romanın başında Vahide meslek sahibi olmasına rağmen geçmişindeki yaraları sağaltamamış, dünyevi zevklerden vazgeçmiş, güvenini kaybetmiş bir kadındır. Hayata geç kalışının mimarı olan babasına çok öfkeli, fakat bir o kadar da merhametlidir. Yıllarca yatalak kalmış babasına bakmak mecburiyetinde oluşunu da epeyce sorgulamıştır. Deniz bu merhameti ve bakıcılığı yadırgadığı halde Vahide, öfke ile acıma duygusu arasında gelgitler yaşamaya devam eder. Ne var ki çok gençken âşık olduğu Sedat'la ilişkisini sonlandıran babası Azim Bey'e duyduğu öfke ile baş edememektedir.

Çalkantılı siyasi olayların yaşandığı bir dönemde Azim Bey'in Sedat'ı siyasi tutumundan ötürü ihbar ederek yakalatması ve onun ölümüne sebep olması Vahide'nin hayalini kurduğu geleceği yıkmıştır: "*Sedat'ı götürürken askerler, tırnakları avuçlarının içini yırtıp kanatmıştı.*" (s.23)

Azim Bey, bunu kendince kızının namusunu korumak için yapmıştır. Yazar, kadının âşık olmasının ve birisini koşulsuz sevmesinin namus kavramıyla açıklamasını mercek altına alır. Vahide, Adrian'la yeniden aşkı bulduktan sonra iç konuşmalarında bu duruma bizzat kendi açıklık getirir:

²⁷ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Azim Bey ayakta olup da bilse...Bula bula sakat bir herif, bir Çingene mi buldun diye yürür üstüne. Sokakta avazlanan bir herif...Tam da öyle der Arnavut soylu Azim Bey. İkiyüzlü! Hem Allah'a inanır hem küçümser insanları...Hey Tanrım, hâlâ kavga ediyorum babamla, öylesine işlemiş ki içime. Yoksa...Aklamaya mı çalışıyorsun kendini Vahidem? Kendine...Yoo...Hafiflediğini, suçluluk duymadığını fark etti, Taner'le yaşadığının tersine, mutlu, rahat, doygun. Evet bayım, şişman, menopozlu olsa da üstelik terk edecek bir sevgiliyle... (s.154).

Vahide, babasının ve toplumun kişisel dünyasındaki tahakkümünü tanımlamaya başlamış ve bu tahakküme karşı bir duruş sergilemeye yönelmiştir. Yazar, sevdiğinden koparılan, eve kapatılan Vahide'yi evde üreten, eve hayat veren kaynak olarak gösterir. Babasının yatalak olarak onu seyretmesi ise hem yazarın babayı cezalandırma biçimi hem de babayı eylemsizliğinin durağanlığına sabitleme girişimidir. Bu, babanın yüzünü kızına dönerek onun iç dünyasını görebilmesi için de bir fırsattır. Ancak Azim Bey, kızını fark etmek isteyecek bir baba değildir. Azim adını alışı da semboliktir. Azim baba, kızını isminin verdiği çabayla hiçleştirilmiş, onu kendinin sarsılmaz hizmetçisi olarak konumlandırmıştır.

Vahide'yi hayata bağlayan, geleceğe dair umutlandıran bakımını üstlendiği babası değil, erken yaşta ölen kardeşinin kızı Deniz'dir. Deniz kendi kararlarını veren, bireyselliğini duyumsayan yeni kuşak kadınları temsil etmektedir. Vahide'nin aksine neşeli, bir o kadar da zeki bir kızdır. Hayatı sorgulayan, tutuğunu koparan, okuyan, film dünyasını iyi bilen, sevdiği erkeklerle birlikteliklerini kendi kurabilen bir genç kızdır. Deniz, Vahide'yi gözlemleyen ikinci kişidir evde. Ancak onu tüm gerçekliğiyle görebilen bir gözdür o. Onun karanlık kaderini, dedesinin bu kaderdeki rolünü sorgulayan Deniz, Vahide'nin sevgisiz yaşamını seyrettikçe mutlu olmak için kendi seçtiği hayatı yaşaması gerektiği inancında karar kılar. Kendi benliğini yoklayarak hayata dört elle sarılır. Tercihlerini kendi yaptığı için hata ve pişmanlıklarını, kendini kabullenir. Âşık olduğu bir genci, bireysel kimliğini ve kişiliğini tehdit ettiği için kendinden uzaklaştırır. Vahide, Deniz'i sevgi ve kitaplarla yetiştirmiştir: *"Unutma" dedi Vahide gülümseyerek. Başında deden gibi biri olmadı hiç. Felç olup yattığına dua et. Seni ben büyüttüm. Beğenmediğin, silik, ödlekle teyzen.*" (s.69)

Sevgiyle kucaklanarak kişisel istek ve yetenekleri öne çıkarılarak yetiştirilen Deniz, erkeklerin ilişkilerdeki baskınlığını bertaraf etmeyi de başarabilir. Vahide ile aralarında tek ortak nokta, umutlarının tükenmemiş olmasıdır. Romanın ilerleyen bölümlerinde ortaya çıkan Adrian, Vahide için yaşadığı zulümlerin bir hediyesi gibi durur. Adrian'da bulduğu sevginin gücüyle Vahide, kendini kadın olarak da birey olarak da kabullenme aşamasına geçer. Adrian, Bosna savaşında tek bacağını kaybetmiştir ve porselen bacak taktırabilmek için sokak çalgıcılığı yaparak para biriktirmeye çabalamaktadır. Vahide ile aralarındaki bağ gençliklerinde yaşadıkları travmanın ortaklığına dayandığından güçlüdür. Her ikisi de gençlik dönemlerinde birlikte bir hayat yaşamayı kurguladıkları sevdiklerinin ölümlerine tanık olmuş, bu acıyı unutamadıklarından yalnız kalmış, mutlu bir yaşam sürememişlerdir. Adrian'ın fiziksel engellerini ve savaşta ölen sevgilisi Maya'nın yarattığı boşluk duygusunu Vahide kapatır. Vahide'nin ruhsal bunalımlarına da Adrian şifa olur. Roman boyunca aralarında oluşan güven ve sevgi temelli aşk artarak devam eder.

Adrian, Bosna Savaşı'nda yirmi yıl önce kaybettiği sevdiği kız Maya'nın hayalini görerek savrulmaktadır. Rüyalarında Maya'yla geçirdiği mutlu anlar ve ölüm sahnelerini tekrar tekrar yaşar. Hem savaşın yarattığı travma hem savaşı her an hatırlatan bedensel engelliliği, onu tanıdık coğrafyalardan kaçırmıştır. İstanbul'da kimseyle arkadaş olamamıştır. Tek konuştuğu akordeonudur. Ona Bayan Parrot adını vermiştir. Savaşta cesetlerin arasından çıkarıp aldığı gençlik arkadaşı Parrot, onu geçmişe bağlayarak kendine döndürmektedir. Birlikte ortaya çıkardıkları müzikse onun yaşama tutunmasını sağlamaktadır: "*Cesetlerin arasından çıkarmıştı onu. Patlamayla birlikte üstlerine insan yağmıştı. Ölü kokuyordu Parrot. Yatıştırmak için tuşlarda usulca gezdirdi parmaklarını. Nafile.*" (s.12-13).

Adrian, sokak aralarında çaldığı şarkılarla mega kentin tanıdık siması olmuştur. Ancak zamanla tinerci çocuklar ve yan kesicilerin artmasıyla savunmasız bir hedef haline gelmiştir. Kazandığı paralara el koyup kaçan tinerci çocuklar, Adrian'a şiddet uygulamakta, onun hayalini kurduğu porselen bacaklara kavuşma umutlarını karartmaktadırlar:

...bir çelmeye yüzüstü düştü çamurlu, pis zemine. Burnundan boşalan kan, ıslak kaldırımını öpen dudaklarına, kenetlenmiş dişlerine bulaştı. Sırtına, beline, sol bacağına, aynı anda hızla, kıyasıya tekmeler inmeye başladı...vurdukça vurdular. Biri avucunda sıkığı cep telefonunu kaptı, diğerleri pantolonunun arka cebinden çekip aldı günün hasılatını...Birden bütün ampüller patladı. Önce ışık seli, şimşek çakımı ardından kararma...Maya dudaklarını uzattı kıpkırmızı. Bir makinenin tarrakası... Çığlıklar... (s.32).

Adrian'ı yaralı olarak bulup, dükkânına götüren Vahide de yaralı geçmişini geride bırakma savaşı içindedir: "*Sedat, baban...Kendini sevmene izin vermeyen o iğrenç huzursuzluk. Bitsin artık, unut bitsin...*" (39).

Adrian, duygusal dünyasındaki sevilme ihtiyacını Vahide'nin sevgisiyle doldurarak, korkulu bir hayalet gibi peşinde kol gezen geçmişinden kurtulur: "*Vahide'yi düşün. Kalbinden yüzüne vuran güzelliği, kokusunu.*" (97-98).

Adrian engelli olduğu için âşık olduğu kadınla ortak bir yaşam hayali kuramaz, ancak Vahide'nin sevgisi onun son dönemde yılmaya başladığı kent yaşamındaki umutsuzluğunu siler: "*Parrot, hakikatin karanlık yüzünü titreyen sesiyle vuruyor suratıma. Buna rağmen yüreğim bambaşka şeyler söylüyor. ...Yoksa gitmek istemez buradan. Ah işte ama, kıyamaz ki Vahide'ye, yük olmaktan çekinir. İki bacağı olsaydı...*" (s.98).

Vahide de kendinin, dışarıdan ona yapılan telkinlerin önemini kavrar, Deniz'in sesini duyamaya başlar: "*Resim yap teyze! Sedat'ı sil, at kafandan. Azim Bey'i bağışla. Sırf kendin için lütfen!*" (s.91)

Resme yeniden dönen Vahide, kendini ifade etmenin özgün ve estetik yoluna da kavuşmuş olur. Andrian'la ilişkileri sonrasında değişim yaşayan, mutlu, özgüvenli bir karaktere bürünen Vahide, kendini de daha iyi tanır. Bu şekilde uyanışa geçer. Bir süre sonra kendi ülkesine gidecek olan Adrian, onun için kalıcı bir şifa mıdır sorusu da açığa çıkar eserde. Adrian, geleceği için manevi güç toplamak üzere üç aylık bir süreyle ülkesine gider. Vahide, yine yalnız kalır. Ancak kendini var edebildiği alanı keşfetmiş olduğundan mutludur. Kendine güvenini kaybetmemiştir.

Kendini tanıyan bir birey olarak romanın sonunda; “Yaş kırk sekiz, beden kırk sekiz. Bravo vallahi, hesabı tutturdum nihayet.” diyerek bedeni ve ruhuyla barışık bir kendiliğe ulaşır.

Vahide ve Adrian’ı, iki gerçek karakteri, kurmaca dünyada bir araya getirdiğini ve onlara yeni gerçeklikler yaşattığını vurgulayan Jale Sancak, romanda “*Vahide’nin uyanışını hedefledim*” diyerek bu uyanışa toplumsal bir boyut da getirir. Vahide romanın sonunda kendiliğinin bilinci ile dış dünyaya açılır ve toplumsal olgulara da kapılarını açar. İstanbul’da çevrenin, yeşil alanların korunması için yürütülen toplumsal eylemlere katılmak üzere evden dışarı çıkar, kamusal alanda etkin hale gelir.

Kadın Yazınında Kendiliğinden Eko-Hümanist Bir Duruşa Uyanan Güzel: Vahide

Kadın yazarların eserlerini şekillendiren cinsiyet odaklı bakış açıları, psikoloji ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının araştırma alanı olan “kendilik” ve “kadınlık” olgularının toplumumuzdaki gelişim ve dönüşümünü yansıtması bakımından önemlidir. Buna göre; Türk romanında ilk kadın romancı Fatma Aliye Hanım, Osmanlıdaki kadın sorunlarının çözümüne dair atılacak adımlarda kadın ve erkeklerin birlikte hareket etmelerinden yanadır. *Udi* romanında Bedia karakteri ile “kadınların Avrupalı feminist kadınların değil, İslam kadınlarının izlediği yolu model olarak gösterir”.²⁸

Cumhuriyet döneminin öncü kadın romancısı Halide Edip Adivar, Türkiye’deki kadın hakları aktivistliği ile tanınmaktadır. Adivar, romanlarında eğitilmiş kadın kahramanlar yaratır; iş, kamusal ve özel yaşamda kadın-erkek eşitliğini savunur. Ne var ki Adivar, Nazan Aksoy’a göre “aydınlatılmış” anne modelini öne sürer.²⁹ Bu anne modeli, İslamiyet sonrası geleneksel Türk kültüründe yer etmiştir. Adivar, bu etki ile kadını geleneksel rolleri devam ettiren bir konumda ele alır.³⁰ *Sinekli Bakkal* romanının kahramanı Rabia’yı yaratarak batının doğuya yakınlaşmasından yana bir tutum sergiler. Rabia ile evlenmek için Müslüman olan ve adını Osman olarak değiştiren İtalyan piyanist Peregrini, doğunun manevi dünyasına geçiş yapar. Rabia burada geleneksel ancak erkeklerin tahakkümünde bulunan yabancı eş seçme hakkına sahip olarak erkeklerle eşitlik mücadelesinde etkin olur.

Kadının konumunu çeşitli eserlerinde ele alan Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak* romanında ‘modernite’ ve ‘aydın’ kavramları çerçevesinde kadınların durumunu yansıtır. Romanın kahramanı Aysel, sistemin intihara sürüklediği bir kadındır. Cumhuriyet’in “yeni kızlarını” temsil eden Aysel; toplumda sağlıklı ve kendilik oluşturmuş kadınların yetişmesi için değişmesi gereken alanları açığa çıkarır. Kadınların; giyim-kuşamları, eğitimleri, davranış kalıpları, eş seçimi, iş yaşamı, kendi hayatlarına dair aldıkları kararları ve cinselliklerinde düzenlemelere duyulan ihtiyacı gündeme getirir. Yerleşik yapı, hem bireysel hem de toplumsal düzlemde ulusun temel ülküsüne hizmet etmektedir. Batılılaşma ve modernleşme vurgusuyla yapılan yeni düzenlemelerin işaret ettiği kadın modeli, 1968 sonrasında Türkiye’de yükselen özgürleşme düşüncesi ve feminist hareketin de etkisi ile sorgulanmaya

²⁸ Firdevs Canbaz, “Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2005, s.104.

²⁹ Direk, “Simone de Beauvoir”, s.83.

³⁰ Hanife Nâlan Genç, “Mantıktan İdealize Edilmiş Kadın İmgesine: Halide Edip’in Çaresaz’ı”, *Folklor/Edebiyat (Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Özel Sayı)*, 27/106-ek (2021), s.125.

başlanmıştır.³¹ Ancak bu sorgulamalar kadını toplumda ötekileştirmeye devam ederken kendine de yabancılaştırır.

Türk romanının gelişiminde önemli bir köşe taşı olan Leyla Erbil, romanlarının genelinde yazar olarak kadın bakışıyla modern toplum yaşamının çarpık geleneksel sistemlerini kadın aklından doğan bir ironiyle değerlendirir. *Tuhaf Bir Kadın* romanında ataerkilliğe hizmet eden geleneksel anne modelini eleştirir.

Erbil'in romanlarındaki kadın karakterler, aile eğitiminde babanın aksine annenin etkin rol oynadığını yansıtırlar. Baba, kadın için varlığı belirginleşmemiş bir figürdür. Ancak ailedeki egemenliğiyle -önceden belirlenmiş kültürel normlarla- toplumdaki ataerkilliğin temsilcisi olmaya devam eder. Geleneksel Türk toplumunda ailenin kadın tarafından düzenlendiği yargısı mevcuttur. Erbil'e göre kadın; ailede kurucu olarak yüceltilerek daha fazla tahakküm altına alınmaktadır. Kadının özel alanında da özgürlüğü sınırlandırılmaktadır.³² *Uyanan Güzel* romanın toplumsal cinsiyet eşitliğinin savunucusu durumundaki genç kadın kahramanı Deniz'in Leyla Erbil okuması, hatta Leyla Erbil okumayanların varlığından rahatsız oluşu Jale Sancak'ın Türk toplumundaki aileye bakışında Leyla Erbil'e yakın durduğuna işaret eder. *Uyanan Güzel*, Leyla Erbil'in romanlarında özgürlüğü sınırlandırılan kadının özgürlük ve özgünlük yaratımıdır.

Uyanan Güzel'den önce Duygu Asena'nın feminizm söylemlerini geniş kadın kitlelerine duyurduğu *Kadının Adı Yok* romanı, bu açıdan öncü ve yol açıcı bir eserdir. Asena, romanda farklı eğitim durumuna sahip olan her kesimden tüm kadınların toplumda cinsiyete dayalı sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır. Bireysel hak ve özgürlükleri için mücadele eden kadınların sistem tarafından dışlandığını belirtmektedir. Roman, kadının yaşadığı bireysel ve toplumsal sorunları belirleyerek kimlik ve kendilik sorunlarıyla başa çıkma yolu göstermesi açısından bir özgürleşme, özgünleşme adımıdır. Kadının özel yaşamında aşkın önceliğine inanan, kadınlara onurlu, eşit ve adil bir hayatın nasıl olması gerektiğini açıklayan, inandığı gibi yaşayan kadınların toplumun dayattığı suçluluk duygusundan kurtulması gerektiğini öğütleyen söz konusu eser, Şirin Tekeli'nin tanımlamasıyla 'bir kadın manifestosu'dur.³³

Kadın çalışmaları alanında bilimsel araştırmalar da yürüten günümüz romancılarından Müge İplikçi'nin *Columbus'un Kadınları*, *Yıkık Kentli Kadınlar*, *Cemre* vd. öykü ve romanlarında kadının kendine yolculuğuna odaklanması da dikkat çekicidir. Erkeği ötekileştirmeyen, bu yönüyle *Uyanan Güzel* romanıyla benzerlikleri bulunan, hatta önceleri feministliği tartışılan bir yazar olan İplikçi'nin özellikle *Columbus'un Kadınları*'nda anlattığı gerçek kadın hikâyeleri, kadının toplumsal koşullara rağmen kendi iç yolculuğuna çıkma, kendini tanıma ve kendilik yaratma gücü oluşturma umudu taşır.

Jale Sancak'ın *Uyanan Güzel* romanı Türk romanında kadının kendiliğine uyanışı olur. Romanda soru soran, sorgulayan ve kendi kararlarını kendi veren Deniz'in yanında Vahide'nin de geçkin yaşına rağmen karanlık uykulara gömülmüş

³¹ Ahu Sumbaş, "Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Romanı Üzerinden Türk Modernleşmesi'nin Kadın İmgesinin Eleştirisi", *Mülkiye Dergisi*, 41/2 (2017), s.21.

³² Elif Büker, "Leylâ Erbil'in Romanlarında Kadın ve Kadın Sorunları", Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2008, s.137-140.

³³ Zeliha Kapukaya, "Duygu Asena'nın 'Kadının Adı Yok' Romanı Üzerinde Bir İnceleme", *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3/2 (2020), s.248.

hayatında yeni pencereler açmasının mümkün olduğu somutlaştırılmaktadır. Bu noktada devreye giren Adrian karakteri, Vahide'nin geçmişine çizgi çekmeyi sağlamasında ve cesaretini ortaya koymasında kilit noktadır. Sancak, Adrian karakteri ile toplumda örselenmiş kimliklerle yaşam mücadelesi verenlerin yalnız kadınlar olmadığını, erkeklerin de buna maruz kaldığı, savaş gibi toplumsal ve travmatik olayların tüm bireylerin yaşamını etkilediğinin altını çizer. Öte yandan Adrian'ın engelliliği, bir bakıma Vahide'nin bakımına muhtaç olması yazarın savunduğu bir anlayış değildir. Yazar, Adrian'ı protez bacağına kavuşup, eşit koşullarda yaşama şansına sahip olduktan sonra Vahide ile bir araya getirme taraftarıdır. Bu nedenle iki bireyin yollarını ayırır ve onları sevginin aydınlattığı kendilik bilinçlerinin ışığında, kendi yollarında yürür durumda bir sonla uğurlar.

Vahide, sırf kendi cinsinin bireyselliğini, yaşama ve yaşatma hakkını savunmamaktadır. Çingene vs. gibi alt sınıflara parçalanarak ötekileştirilen tüm bireylerin yaşama hakkına sahip olmasından yanadır. Adrian'ı baba ve toplum tahakkümüne rağmen sevmesi, ruhsal olarak onu sağaltması bu nedenledir. O, bu yönüyle hümanist dışillığın evrende yaşama hakkını savunamayan Adrian gibi "ötekiler" ve "bitkilerin"; yeşil yaşam alanlarının koruyuculuğunu üstlenen bir kendiliğe evrilir. Romanın sonunda Vahide; sosyal, maddi, fiziksel ve ruhsal kendiliğinin birleşiminde bir tür uyanıklık halindedir. Kendiliğini oluşturacak olan tüm alanlar tehdit altındadır ve uyanık olmak zorundadır. Deniz ve kuşağını bu uyanık kendilik bilinci ile yetiştirmeyi başarabilmiştir.

Sonuç

Jale Sancak, Vahide ve Deniz karakterleri etrafında toplumun kültürel hafızasındaki yerleşik cinsiyet kalıplarının dayattığı kadınların edilgenliği, kamusal yaşamda geri plana itilmişliği, bireysel kimliği elinden alınarak uyutulmuşluğuna karşı bir roman yazar. Romanını uyanması yakışıklı bir prensin öpücüğüne bağlanan dünya anlatısı "Uyuyan Güzel"e gönderme olarak "Uyanan Güzel" olarak adlandırır. Böylelikle kadının uyanış ve direniş öyküsünü Kristeva'nın belirttiği dilsel alana da taşır. Bu uyanışta direnişe geçen kadınların yetiştirdiği yeni etkin nesli temsil eden Deniz karakteriyle kadınların kendini tanıma ve tanımlama, kendilik oluşturma süreçlerinin daha eşit koşullarda gerçekleşebileceğini somutlar. Deniz karakterinin uyanıklığında kendine uyanan Vahide'nin kendi yaşamı hakkında söz sahibi olmak için eyleme geçmesi, kadın hareketlerinde bireyselleşme, özgürleşme çabalarının devamı olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Deniz'in Vahide'yi gözlemlemesi, onun daha erken yaşta kendilik farkındalığına erişmesini sağlar. Jale Sancak, romanda kadınların özgür eylemlerde bulunabilmesinin önemine işaret eder. Jale Sancak kadına kim olduğunu tarafsızca gösterecek iç gözün yanında dış göze ihtiyacı ve kadın dayanışmasının kaçınılmazlığını vurguladığı eserde, toplumsal cinsiyet örselenmişliklerinin aile, karşı cins ve tüm kuşaklarla birlikte sağaltılmasının gerekliliğini gözler önüne serer.

Türk toplumunda kadının kendilik oluşturma sürecine ket vuran temel sorunları ataerkiye hizmet eden baba ve toplum olarak resmeden romanda, kadının anneden devralacağı öznel bir kendilik algısı olmadığı için anneler görülmez. Vahide, okurun karşısına ilk çıktığında babasının biçimlendirdiği yazgısında kendilik oluşturmamış, kendini bulmak için erkeğin sevgi ve güvenine ihtiyaç duymuş, onların

güvenilmezliğinde kendini daha da örselemiş, istek ve arzularını bastırmış durumdadır. Kendine yabancılaştırılmış, ötekileştirilmiş bir kadın olduğu halde bu yazgıyla mücadeleden vazgeçmemiştir.

Romanda kadının travmatik yazgisına ortak olan, eko-hümanist, ortak insanlık anlayışının etkisinde adalet ve eşitlik taraftarı erkeklerin varlığı inkâr edilmez, kadın ve erkek sevgide birleşerek sağaltılır. Diğer taraftan ‘Uyanan Güzel’ Vahide, kendiliğinin en büyük düşmanının; yatağa bağımlı babasının bakımını üstlenmeye devam ederek ondan farklılaşır. Kadının atayı, onun temsil ettiği dünyayı da sırtında taşımaya yazgılı bitmez çilesi tekrarlanır. Vahide, Adrian’la mutluluğa ve kendiliğine doğru ilerlerken baba Azim Bey’in yatalak bir vaziyette kızının bakımına muhtaç kalması, Vahide’nin vicdanının sesini dinleyerek sevgisini yitirdiği babasını terk etmemesi, dişillikle ilişkilendiren merhametin kadındaki görünümüdür. Vahide; kendini sevmeyi, kabullenmeyi, Adria’la cinsel birliktelik yaşamayı, kendi duygu ve isteklerine göre eyleme geçmeyi başardığı anda kamusal alana da çıkma cesareti sergileyebilir. Böylelikle Sancak, bireydeki kendilik oluşumunun çevresel ve toplumsal kucaklaşmayla bütünlük kazanarak tamamlanabileceği mesajını verir. Toplumsal cinsiyet sınırlarının, toplumu ve insanı çevreleyen doğal çevrenin korunmasının önemini, hassasiyetini karakterler ve anlatıcıyı iç ses koridorlarında konuşurarak anlatır.

Kaynakça

- Aslan-Yılmaz, Hanzade. “Bir Derleme: Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 48 (2016): 79-89.
- Balıkçıoğlu, Betül. “Benlik-İmajı Uyumunun Retoriği: Bana Ne Tükettiğini Söyle Sana Kim Olduğunu Söyleyeyim”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5/3 (2016): 537-553.
- Baumeister, Roy F. “How the Self Became a Problem: A Psychological Review of Historical Research”. *Journal of Personality and Social Psychology*. 52 (1987): 163-176.
- Beauvoir, de Simone. *Kadın İkinci Cins I, II, III*. Çev. Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayınları, 1993.
- Bem, Daryl J. ve H. Keith McConnell. “Testing the Self-Perception Explanation of Dissonance Phenomena”. *Journal of Personality and Social Psychology*. 14/1 (1972): 23-31.
- Berktaş, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti*. Haz., Müge Gürsoy Sökmen. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2012.
- Bingöl, Orhan. “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16/3 (2014): 108-114.
- Blackmore, Susan. *Consciousness: An Introduction*. London: Hodder & Stoughton, 2003.
- Bromgard, Gregg D., David Trafimov ve Irina K. Bromgard. “Valence of Self-Cognitions: The Positivity of Individual Selfstatements”. *The Journal of Social Psychology*. 146/1 (2006): 85-94.
- Büker, Elif. *Leylâ Erbil’in Romanlarında Kadın ve Kadın Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2008.

- Butler, Judith. *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Çev., Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2008.
- Canbaz, Firdevs. “Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu”. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2005.
- Direk, Zeynep. “Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği”. *Cogito (Feminizm)*. 58 (2009): 11-39.
- Donovan, Josephine. *Feminist Teori*. Çev., Aksu Bora, Fevziye Sayılan ve Meltem Ağduk Gevrek. İstanbul: İletişim, 2005.
- Ertürk, Yıldız Dilek ve Tuğçe Ertem Eray. “Fenomenolojik Bir Kavram Olarak Kendilik ve Sosyal Ağlarda Kendilik Sunumu ile Narsistik Eğilimler İlişkisi: İletişim Fakültesi (İ.Ü.İ.F.) Öğrencileri Üzerine Bir Ön Çalışma”. *Intermedia International e-Journal*. 3/1 (2016):12-29.
- Franzoi, Stephen. “Benlik Farkındalığı ve Kendini Düzenleme: Kişilik ve Sosyal Psikoloji Kuram ve Araştırmaları Üzerine Bir Tarama”. Çev., Nebi Sümer, *Türk Psikoloji Yazıları*. 3/1 (1999): 151-164.
- Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. Ankara: Remzi Kitabevi, 2000.
- Genç, Hanife Nâlân. “Mantıktan İdealize Edilmiş Kadın İmgesine: Halide Edip’in Çaresaz’ı”. *Folklor/Edebiyat (Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Özel Sayı)*. 27/106-ek (2021): 113-127.
- Heinz Kohut. *How Does Analysis Cure?*. Haz., Arnold Goldberg ve Paul E. Stepansky. Chicago: University of Chicago Press, 1984.
- John, Oliver P. ve Richard W. Robins. “Accuracy and Bias in Selfperception: Individual Differences in Self-Enhancement and the Role of Narcissism”. *Journal of Personality and Social Psychology*. 66/1 (1994): 206-219.
- Kapukaya, Zeliha. “Duygu Asena’nın ‘Kadının Adı Yok’ Romanı Üzerinde Bir İnceleme”. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*. 3/2 (2020): 233-249.
- Karslı, Esra. “Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Psikosomatik Bozukluklar”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008.
- Kohut, Heinz. *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press, 1977.
- Lloyd, Genevieve. *Erkek Akıl*. Çev., Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Northoff, Georg. “Is the Self a Higher-Order or Fundamental Function of the Brain? The ‘Basis Model of Self-Specificity’ and Its Encoding by the Brain's Spontaneous Activity”. *Cognitive Neuroscience*. 1/4 (2015): 203-222.
- Okay, Deniz ve Deniz Canel-Çınarbaş. “Kendilik Psikolojisi Yaklaşımı Üzerinden Bir Çekingen Kişilik Olgusunun İncelenmesi”. *Nesne*. 9/19 (2021): 204-220.
- Özen, Yener. “Kendilik Psikolojisine Bir Yapıbozumsal Girişim”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4/1 (2011): 201-216.
- Rosenberg, Moris. “Self-Concept Research: A Historical Overview”. *Social Forces*. 68/1(1989): 34-44.
- Sakallı, Nuray. *Sosyal Etkiler/Kim Kimi Nasıl Etkiler?* Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Sancak, Jale. *Uyanan Güzel*. İstanbul: Her Kitap, 2017.

- Scott, W. Joan. *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. Çev., Aykut Tunç Kılıç, İstanbul: Agora, 2007.
- Sultana, Abeda ve Saadet Altay. “Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz”. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. 11/1 (2019): 417-427.
- Sumbaş, Ahu. “Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak Romanı Üzerinden Türk Modernleşmesi’nin Kadın İmgesinin Eleştirisi”. *Mülkiye Dergisi*. 41/2 (2017): 3-29.
- Tepeli Temiz, Zahide ve Lütfü Hanoğlu. “Kendiliğin Nöral Alt Yapısı: Northoff ve Damasio Modelleri”. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 22/1 (2019):104-115.